

زهرا شادمان

وظایف خدماتی مرکز خدمات کتابداری

مرکز خدمات کتابداری در مهر ماه ۱۳۴۷ تأسیس شد. این مرکز در ابتدا زیر نظر وزارت علوم و آموزش عالی فعالیت می کرد ولی هنگامی که در فروردین ۱۳۴۸ مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی وابسته به وزارت علوم و آموزش عالی تأسیس شد، مرکز خدمات کتابداری به این مؤسسه پیوست.

وظایف - هدفها

در دنیای امروز مهمترین جنبه وظایف کتابخانه ها خدمات آنهاست و پیشرفتهای علم کتابداری همگی در جهت بهبود خدمات کتابخانه ای می باشد. هدف از تأسیس مرکز خدمات کتابداری از يك سو انجام پژوهشهای لازم برای پیشبرد علم کتابداری در ایران و ازسوی دیگر انجام خدمات فنی کتابداری برای کتابخانه ها به منظور تسریع در پیشرفت کار آنهاست. علاوه بر این مرکز به کتابخانه ها فرصت می دهد تا هرچه بیشتر نیروی کتابدار متخصص خود را متوجه ارائه خدمات کتابخانه ای سازند. بهمین مناسبت مرکز خدمات کتابداری برای کتابخانه ها خدمات زیر را انجام میدهد: انتخاب و تهیه کتاب، فهرست نویسی و رده

بندی کتابها، فروش برگه های چاپی فهرست نویسی، مشاوره در امور کتابداری و امثال آن. مرکز خدمات کتابداری اولین مرکزی است در آسیا که چنین خدمات متمرکزی را ارائه می دهد.

سازمان

مرکز خدمات کتابداری یکی از چهار مرکز مؤسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی است.^۱ این مرکز دارای یک گروه علمی و پنج بخش می باشد که عبارتند از:

- گروه علوم کتابداری

- بخش کتابشناسی

- بخش انتخاب و تهیه

- بخش ترویج کتابداری

- بخش فهرستنویسی

- بخش رده بندی

کارمندان^۲

تأسیس مرکز خدمات کتابداری در سال ۱۳۴۷ همزمان با فارغ التحصیل شدن اولین گروه فوق لیسانس کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران

۱- مراکز دیگر این مؤسسه عبارتند از: مرکز مدارك علمی - مرکز برنامه ریزی آموزشی - مرکز برنامه ریزی پژوهشی.

۲- برای اطلاعات بیشتر راجع به نحوه استخدام کارمندان رجوع کنید به: پوری سلطانی. نقش پژوهشی مرکز خدمات کتابداری. تهران ۱۳۵۴.

صورت گرفت. سه نفر از این فارغ التحصیلان و دو نفر فوق لیسانس کتابداری که تحصیلات خود را در مدارس کتابداری ایالات متحده به اتمام رسانده بودند به استخدام این مرکز درآمدند و هسته مرکزی کارمندان این مرکز را تشکیل دادند. در حال حاضر مرکز خدمات کتابداری دارای ۶۲ کارمند تمام وقت می باشد. جدول زیر تقسیم بندی کارمندان مرکز خدمات کتابداری را بر مبنای درجه تحصیلی آنان نشان می دهد.

سطح تحصیلی	وظائف	کارمند	ماشین نویس	جمع
دیپلم		۱۱	۱۲	۲۳
فوق دیپلم		۴	۱	۵
لیسانس		۱۹	—	۱۹
فوق لیسانس		۱۴	—	۱۴
دکتری		۱	—	۱
جمع		۴۹	۱۳	۶۲

در اینجا ذکر این نکته لازم بنظر می رسد که مرکز خدمات کتابداری همواره کارمندان خود را به ادامه تحصیل - بخصوص در سطوح مختلف آموزش کتابداری تشویق می کند.

واضح است که کارمندان بایستی تحصیلات خود را در خارج از وقت اداری انجام دهند و تشویق مرکز بیشتر در جهت ایجاد تسهیلات برای استفاده از کتابخانه، راهنمایی آنها در درس و امثال این می باشد.

جدول زیر نشان دهنده تعداد کارمندانی است که در سطوح مختلف آموزشی

ادامه تحصیل می دهند:

وضع ادامه تحصیل	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	جمع
دیپلم	۷	۱	—	۸
فوق دیپلم	—	۴	—	۴
لیسانس	—	—	۸	۸
جمع	۷	۵	۸	۲۰

وضعیت استخدامی

مرکز خدمات کتابداری یک سازمان دولتی و غیر انتفاعی است، کارمندان آن مانند هر سازمان دولتی نظیر آن از طریق امتحان ورودی استخدام دولتی که توسط سازمان امور اداری و استخدامی کشور انجام می شود انتخاب و بر مبنای مدارج تحصیلیشان استخدام می شوند. اصولاً سه دسته کارمند در مرکز خدمات کتابداری استخدام می شود:

- اعضای گروه علمی

- مستخدمین رسمی دولت

- کارمندان قراردادی یا خرید خدمتی

- جدول زیر تعداد کارمندان را بر حسب نوع استخدام و مدارج تحصیلاتشان

نشان می دهد.

نوع استخدام سطح تحصیلی	قراردادی	کارمند رسمی	گروه علمی	جمع
دپلم	۳	۲	—	۲۳
فوق دپلم	۴	۱	—	۵
لیسانس	۴	۱۳	۲	۱۹
فوق لیسانس	۲	—	۱۲	۱۴
دکتری	—	—	۱	۱
جمع	۱۳	۳۴	۱۵	۶۲

ضمناً لازم به توضیح است که اکثر کارمندان مرکز خدمات کتابداری در ابتدای استخدام به صورت قراردادی یا خرید خدمت شروع به کار می کنند و چنانچه پس از مدتی کار آنها رضایتبخش تشخیص داده شد با گذراندن امتحانات سازمان امور اداری و استخدامی کشور نوع استخدام آنها از قراردادی به رسمی تبدیل می شود. آن دسته از کارمندان مرکز که شرایط ورود به خدمت هیأت علمی را دارا باشند می توانند به عضویت گروه علوم کتابداری درآیند. عده معدودی از کارمندان مرکز خدمات کتابداری عضو هیأت علمی هستند این عده انجام امور پژوهشی مرکز را بعهده دارند شرایط اصلی ورود به هیأت علمی در مرکز خدمات کتابداری دارا بودن فوق لیسانس کتابداری، نجر به کاری در مرکز و قابلیت و توانائی در انجام امور پژوهشی است. ^۱ به کلیه کتابداران متخصص این فرصت داده می شود که در انجام

۱- نیز نگاه کنید به آئین نامه استخدامی هیأت علمی مؤسسه تحقیقات و برنامه

امور پژوهشی مرکز خدمات کتابداری شرکت کنند و توانائی خود را در این زمینه نشان دهند. کسانی که فوق لیسانس کتابداری نداشته باشند در صورتی می‌توانند وارد خدمت هیأت علمی شوند که تجربه کاری آنها در مرکز خدمات کتابداری دید علمی لازم را بدانها داده باشد و توانائی شرکت در امور پژوهشی مرکز را داشته باشند.

وظایف

وظایف مرکز خدمات کتابداری به دو دسته تقسیم میشود. وظایف پژوهشی^۱ و وظایف خدماتی.

پژوهشهای مرکز خدمات کتابداری اکثراً به وسیله اعضای گروه علوم کتابداری انجام می‌گیرد. تا کنون پژوهشهای مرکز خدمات کتابداری در زمینه های زیر صورت گرفته است :

- نشانه مؤلف فارسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

- قواعد فهرستنویسی آثار عربی و فارسی

- مؤسسات و سازمانها (Corporate Bodies)

- سرعنوانهای موضوعی

- رده بندی

- فهرستگانها

- آوا نویسی و دگر نویسی

۱- نگاه کنید به پوری سلطانی. وظایف پژوهشی مرکز خدمات کتابداری. تهران،

— ماشینی کردن فهرستنویسی .

برنامه های پژوهشی مرکز خدمات کتابداری در درجه اول اهمیت قرار دارند. رؤسای بخشهای پنجگانه که همگی عضو گروه علوم کتابداری نیز هستند در انجام امور پژوهشی که در زمینه کار بخش مربوط به آنها صورت می گیرد نظارت مستقیم دارند و همواره تطبیق و کارآئی نتایج حاصله را با مسائل کتابداری در ایران دنبال می کنند.

وظایف خدماتی

با وجود آنکه مرکز خدمات کتابداری در سال ۱۳۴۷ تأسیس شد تنها از اواسط سال ۱۳۴۸ توانست شروع به ارائه خدمات خود کند. در سال اول فعالیتهای این مرکز بیشتر در زمینه تعیین هدفها، انتخاب و استخدام کارمندان، تهیه و انتخاب مراجع اساسی و وسائل فهرستنویسی و امثال اینها شده است.

نوع خدماتی که مرکز خدمات کتابداری می تواند به کتابخانه های ایران ارائه دهد بسیار متنوع است. در حقیقت جز در مورد ماشینی کردن امور کتابخانه ها انجام هر نوع خدمت دیگری که از طرف کتابخانه ها درخواست شود عملی است. در حقیقت برنامه ریزی هدفها و سازمان مرکز خدمات کتابداری به گونه ای بوده است که این مرکز توانائی همه نوع کمک به پیشرفت در امور فنی و برنامه ریزی کتابخانه ها را داراست. با وجود این با توجه به امکانات محدود این مرکز از نظر نیروی انسانی طبیعتاً در هنگام ارائه انواع خدمات اجباراً محدودیتی بوجود می آید.

تصمیم گیری راجع به نوع خدماتی که توسط مرکز ارائه میشود همواره

با در نظر گرفتن نیازهای کتابخانه‌ها صورت می‌گیرد و به هنگام انتخاب خدمتی ارائه می‌شود که کتابخانه‌های بیشتری بتوانند از آن بهره بگیرند.

نکته‌ای که قبل از هر چیز تذکر آن لازم بنظر میرسد آنست که با وجود آنکه مرکز خدمات کتابداری از لحاظ سازمان داخلی به یک گروه پژوهشی و پنج بخش تقسیم می‌شود هر یک از کارمندان این مرکز عملاً در بیش از یک بخش از این مرکز انجام وظیفه می‌کند. بدین ترتیب از یک سو کارمندان می‌توانند با آشنائی به انواع کارهایی که در مرکز صورت می‌گیرد به‌کاری گمارده شوند که بیشتر موردعلاقه آنهاست و از سوی دیگر آشنائی اکثر کارمندان با کارهای مختلف و تجربی‌های که از کار کردن در قسمتهای مختلف بدست آورده‌اند در مواقع لزوم و اضطراری فعالیت عده بیشتری را در یک قسمت خاص ممکن می‌سازد.

در زیر فهرستی کلی از خدمات مرکز خدمات کتابداری ارائه می‌شود.

آموزش کتابداری

کمبود کتابدار متخصص و نیمه متخصص همواره یکی از موانع پیشرفت کتابخانه‌های ایران بوده است. مرکز خدمات کتابداری در صورتی می‌تواند اطمینان داشته باشد که کمکهای آن به کتابخانه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد که کسانی که در کتابخانه‌ها از خدمات این مرکز استفاده می‌کنند خود آشنائی لازم را با امور فنی کتابخانه داشته باشند و بتوانند درباره نوع خدمتی که از این مرکز درخواست می‌کنند تصمیم لازم را اتخاذ کنند. بهمین مناسبت از همان ابتدای کار مرکز خدمات کتابداری آموزش کتابداری را یکی از اساسی‌ترین وظایف خود قرار داد. خدمات مرکز در این زمینه به انواع مختلف ارائه می‌شود.

۱- کارآموزی زفردی

الف - کتابخانه‌ها می‌توانند کارمندان خود را برای کارآموزی به مرکز خدمات کتابداری بفرستند. این کارآموزی یا در همه امور کتابخانه‌ها و یا با تأکید بر یکی از انواع کارهای کتابخانه مثل تهیه و انتخاب فهرست‌نویسی و رده بندی و امثال آن صورت می‌گیرد. تا کنون تعداد ۳۴ نفر از کارمندان ۱۸ کتابخانه به طور انفرادی در مرکز خدمات کتابداری کارآموزی کرده‌اند.

ب- شاگردان مدارس کتابداری یعنی رشته کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران و دانشگاه پهلوی شیراز و مدرسه عالی ایران زمین می‌توانند دوره کارآموزی خود را در مرکز کتابداری بگذرانند. این دوره برای دانشجویان فوق لیسانس کتابداری ۱۸۰ ساعت و برای دانشجویان مدرسه عالی ایران زمین ۲۰۰ ساعت می‌باشد. تا کنون تعداد ۳۰ دانشجو دوره کارآموزی خود را در مرکز خدمات کتابداری گذرانده‌اند.

۲ - دوره های کارآموزی

تقاضای روزافزون کتابخانه‌ها برای فرستادن کارمندان خود برای کارآموزی به مرکز خدمات کتابداری باعث شد که تصمیم گرفته شود که بجای قبول کارآموزان انفرادی دوره های کارآموزی در مرکز تشکیل شود. از این دوره های کارآموزی یکماهه از آبان ماه ۱۳۵۰ بطور مرتب هر سال دو بار در آبانماه و اردیبهشت ماه تشکیل شده‌اند. این دوره شامل ۱۳۰ ساعت درس تئوری و عملی است. دوسر توسط کتابداران متخصص مرکز خدمات کتابداری و مرکز مدارك علمی تدریس می‌شود. به کارآموزان بجز گواهینامه شرکت در کلاسها مدرک و

گواهینامه دیگری داده نمی‌شود. هدف از تشکیل این دوره‌ها به هیچ عنوان دادن گواهینامه به کارآموزان نبوده و نیست. مرکز خدمات کتابداری کاملاً واقف است که این دوره‌های کارآموزی يك ماهه تنها می‌تواند شرکت کنندگان را با انواع کارهای يك کتابخانه آشنا سازد. تأکید بیشتر در این دوره‌ها بر خدمات کتابخانه‌ای است.

شرکت کنندگان در این دوره‌ها همگی باید از جانب کتابخانه‌ای که در آن مشغول کار هستند به مرکز خدمات کتابداری معرفی شوند. تا به حال ۱۰ دوره کلاس کارآموزی در مرکز خدمات کتابداری تشکیل شده است و مجموعاً ۱۵۱ کارآموز از کتابخانه‌های ایران در این کلاسها شرکت کرده‌اند.

در موارد خاصی و بنا به تقاضای مؤسسات مختلف کلاسهای کارآموزی دیگری نیز تشکیل شده است. این کلاسها عبارتند از يك کلاس ۵ هفته‌ای در مشهد در سال ۱۳۴۹ که ۱۵ تن از کتابداران دانشگاه مشهد در آن شرکت کردند. يك دوره يك ماهه در سال ۱۳۵۰ در تهران برای یونسکو برای ۱۱ تن کتابداری که در کتابخانه‌های نمونه یونسکو به کار گمارده شدند.

بدین ترتیب در مدت نزدیک هفت سال فعالیت مرکز خدمات کتابداری تعداد ۲۴۱ کارآموز در مرکز خدمات کتابداری کارآموزی کرده‌اند.

۳ - تدوین برنامه درسی برای مدارس کتابداری

مرکز خدمات کتابداری همواره یکی از مشوقین بنیانگذاری مدارس کتابداری در ایران بوده است بهمین مناسبت هنگامی که در سال ۱۳۴۹ مدرسه

عالی ایران زمین تصمیم گرفت رشته فوق دیپلم کتابداری را افتتاح کند مرکز خدمات کتابداری بر نامه درسی این رشته را تدوین کرد و در سال ۱۳۵۱ هنگام تبدیل بر نامه فوق دیپلم کتابداری این مدرسه به لیسانس کتابداری مرکز خدمات کتابداری کمکهای لازم را برای تدوین این بر نامه نیز به عمل آورد.

مرکز خدمات کتابداری نظیر همین کار را برای رشته لیسانس کتابداری دانشگاه تبریز در سال ۱۳۵۰ انجام داده است.

در هر دو مورد مرکز خدمات کتابداری علاوه بر تدوین بر نامه شرایط لازم را برای موفقیت کار به اطلاع مسئولان امر رسانده است.

در هر دو مورد مرکز خدمات کتابداری علاوه بر تدوین بر نامه شرایط لازم را برای موفقیت کار به اطلاع مسئولان امر رسانده است.

۴ - کمک به سایر مؤسسات

مرکز خدمات کتابداری در همه حال برای هر گونه همکاری با مدارس کتابداری آمادگی دارد. یکی از مهمترین مشکلات مدارس کتابداری کمبود استاد می باشد. تعدادی از کارمندان مرکز خدمات کتابداری در تدریس دروس کتابداری این مدارس شرکت دارند. تدریس بعضی دروس کتابداری بخصوص فهرستنویسی ورده بندی رشته کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران ورشته کتابداری مدرسه عالی ایران زمین با کمک مرکز خدمات کتابداری صورت می گیرد.

فعالیت دیگر مرکز خدمات کتابداری در همین زمینه همکاری با کمیته آموزش انجمن کتابداران ایران در پیشبرد هدفهای این کمیته و تشکیل کلاسهای کوتاه مدت کتابداری انجمن کتابداران در تهران و شهرستانها است.

برنامه های آینده

با توجه به پیشرفت سریع علم کتابداری در دنیای غرب مرکز خدمات کتابداری در نظر دارد یک گروه پیشرفته کتابداری با همکاری و زیر نظر دانشگاه ایلینوی ترتیب دهد. این برنامه قرار است که از ابتدای سال مسیحی ۱۹۷۶ شروع گردد.

پذیرفته شدگان در این دوره که از میان کتابداران متخصص مرکز خدمات کتابداری و دیگر کتابداران سراسر ایران انتخاب می شوند ضمن بدست آوردن اطلاعات تازه ای از آخرین پیشرفتهای علم کتابداری در زمینه های مختلف در صورت تمایل می توانند تحصیلات خود را تا اخذ درجه دکترای کتابداری در دانشگاه ایلینوی ادامه دهند.

برنامه ریزی و مشاوره

یکی از وظایف مرکز خدمات کتابداری راهنمایی کتابداران برای بهبود وضع کتابخانه ها در ایران می باشد. در این راه مرکز خدمات کتابداری برای انجام هر نوع خدمتی در امر برنامه ریزی و مشاوره که از طرف کتابخانه ها درخواست شود، آمادگی دارد.

برای برنامه ریزی و مشاوره لازم بود اطلاعات کاملی از وضع کتابخانه های ایران، مشکلات و موانع کار آنها، سازمان داخلی و استفاده کنندگان و نیازهایشان گردآوری شود تا هر نوع برنامه ریزی، تهیه استاندارد یا مشاوره ای آگاهانه و با توجه به مشکلات و نیازهای خود صورت گیرد. بهمین منظور بیش از ۱۳۰ کتابخانه

در سراسر کشور مورد بازدید قرار گرفت و گزارشهای کاملی از این بازدیدها تهیه شد. در حال حاضر مرکز خدمات کتابداری همچنان بکار مشاوری و راهنمایی کتابخانه ها در امور مختلف ادامه می دهد. این مشاوره می تواند به صورتهای گوناگون صورت گیرد:

... کتابخانه ها می توانند برای حل يك مشکل معین به مرکز خدمات کتابداری رجوع کنند. این مشکل می تواند بعنوان مثال پیدا کردن راه حل برای بهبود وضع تهیه و انتخاب کتاب باشد یا انتخاب قواعد فهرستنویسی یا انتخاب سر عنوان موضوعی یا امثال آن.

... کتابخانه های جدید التاسیس اکثراً در مورد فضای لازم برای ایجاد کتابخانه و طرز تهیه و چیدن وسائل و تجهیزات کتابخانه و امثال آن احتیاج به راهنمایی دارند.

... گاهی اوقات کلیه امور مربوط به ایجاد کتابخانه در يك سازمان یا مؤسسه بمعهد مرکز خدمات کتابداری، گذاشته می شود و در این حال همه امور از تهیه وسائل و تجهیزات گرفته تا برنامه ریزی، امر انتخاب و تهیه و فهرستنویسی و رده بندی تا آماده شدن کامل کتابخانه و تحویل آن به سازمان یا مؤسسه متبوع آن توسط مرکز خدمات کتابداری صورت میگیرد.

یکی دیگر از اقدامات مرکز خدمات کتابداری در این زمینه تهیه و انتشار استانداردهای لازم برای انواع کتابخانه ها و وسائل کتابخانه می باشد. تا بحال يك نشریه حاوی اطلاعات لازم در مورد وسائل و تجهیزات کتابخانه ها تألیف و نشریه دیگری شامل استانداردهای ایفلا برای کتابخانه های عمومی ترجمه و منتشر شده است.

در زمینه تهیه استانداردها برای کتابخانه در ایران اقداماتی صورت گرفته است که نیازمند به بررسی و پژوهشهای بیشتر در این زمینه می باشد. امید می رود که نتایج این تحقیقات هر چه زودتر منتشر شود و در دسترس عموم کتابداران قرار گیرد.

انتخاب و سفارش

انتخاب و سفارش کتاب برای کتابخانه‌ها یکی از فعالیت‌هایی بود که در ابتدای کار مرکز خدمات کتابداری صورت می گرفت. روال کار بدین ترتیب بود که امور مربوط به انتخاب کتاب برای کتابخانه‌ها توسط متخصصین موضوعی در مرکز خدمات کتابداری و خصوصاً در مرکز مدارک علمی صورت می گرفت و امور مربوط به سفارش و دریافت کتابها توسط مرکز خدمات کتابداری انجام می شد. برای انجام این کار با تعداد زیادی از کار گزاران ایرانی و خارجی تماس گرفته شد تا خرید کتاب برای کتابخانه‌ها با سرعت هر چه بیشتر صورت گیرد. ولی در عمل برای انجام این کار با مشکلات فراوانی روبرو شدیم. مهمترین مسأله‌ای که باعث شد از ارائه این خدمت منصرف شویم مشکلات حسابداری در سازمان های دولتی بود که بر اساس آن تنها پس از دریافت کتابها می توانستیم پول کار گزاران را حواله کنیم و با در نظر گرفتن مدت زمانی که این کار لازم داشت مرکز مجبور بود وقت زیادی را صرف مکاتبه با کار گزاران کند.

بدین ترتیب مرکز خدمات کتابداری تصمیم گرفت که در زمینه انتخاب و سفارش کتاب کلیه راهنمایی های لازم را به کتابخانه‌ها بنماید تا آنها بتوانند رأساً انجام این امور را بعهده بگیرند. معهداً در مواقع اضطراری کماکان برای

کتابخانه‌ها کتاب انتخاب و سفارش می‌شود. مقصود از مواقع اضطراری مواقعی است که بر نامه ریزی و انجام کلیه امور کتابخانه‌ای از بدو تأسیس بعهدده مرکز خدمات کتابداری قرار می‌گیرد و طبیعتاً مرکز موظف می‌شود امور مربوط به انتخاب و سفارش کتاب را هم به عهده بگیرد. بهر حال مرکز خدمات کتابداری تا کنون علاوه بر خرید کتاب برای مجموعه کانون کتابشناسی مرکز و کتابخانه مرکز مدارک علمی، انتخاب کتاب ۱۱ کتابخانه و سفارش کتاب ۱۷ کتابخانه را عهده دار بوده است.

فهرست نویسی و رده بندی

هدفها و برنامه‌ها

مرکز خدمات کتابداری بر نامه فهرست نویسی مرکز را برای کتابخانه‌های ایران انجام می‌دهد. از ابتدای کار هدف آن بود که مرکز خدمات کتابداری همه کتاب‌بها را که برای فهرست نویسی از کتابخانه‌ها دریافت می‌کند بدون در نظر گرفتن زبان متن کتاب فهرست نویسی نماید. البته تنها مواعظی که می‌توانستند این کار را در عمل محدود کنند ظرفیت محدود انجام کار در مرکز و موجود نبودن متخصصین زبان‌های مختلف در مرکز بود.

با توجه باین مسأله که مرکز خدمات کتابداری تعداد محدودی کتاب را در هر سال می‌تواند فهرست نویسی نماید و کتابخانه‌ها برای فهرست نویسی کتابهای خارجی زبان خود می‌توانند از برگه‌های چاپی مرکز بسا مرکز فهرست نویسی خارج استفاده کنند تصمیم گرفته شد که مرکز خدمات کتابداری فعالیت خود را

در این زمینه متوجه آثار فارسی نماید. در حال حاضر فهرستنویسان مرکز خدمات کتابداری به ترتیب زیر به فهرستنویسی کتابها مبادرت می‌ورزند.

۱- فهرستنویسی کتابهای مرکز خدمات کتابداری (فارسی و خارجی)

۲- فهرستنویسی کتابهای مرکز مدارك علمی (فارسی و خارجی)

۴- فهرستنویسی کتابهای فارسی و عربی

ذکر دویا سه مسئله در این مرحله لازم به نظر می‌رسد. نکته اول این است که فهرستنویسی مجموعه اصلی مرکز خدمات کتابداری و مرکز مدارك علمی به اتمام رسیده است و برای فهرستنویسی کتابهای جاری این دو مرکز که به زبانهای خارجی هستند تا سر حد امکان از برگه‌های کتابخانه کنگره امریکا استفاده می‌شود. این کار به ما فرصت می‌دهد تا وقت خود را با سر حد امکان صرف فهرستنویسی کتابهای فارسی و عربی نمائیم. چنانچه فهرستنویسی کتابهای فارسی و عربی در مرحله سوم ارجحیت بر شمرده شد بدان دلیل بود که به هر حال امور مربوط به سازمان داخلی مرکز خدمات کتابداری و مرکز مدارك علمی همیشه در درجه اول اهمیت قرار دارند زیرا انجام این امور اساس ارائه خدمات این دو مرکز را تشکیل می‌دهند. ولی در حقیقت صرف نظر از این مسئله اساسی ارجحیت فهرستنویسی کتابهای فارسی و عربی بر سایر کتابها به دو دلیل زیر صورت می‌گیرد:

۱- برنامه‌های پژوهشی مرکز خدمات کتابداری اکثر در زمینه

فهرستنویسی و رده‌بندی کتابهای فارسی یا آثار مربوط به ایران و اسلام صورت می‌گیرند. توفیق این برنامه‌های پژوهشی در عمل متضمن برخورداری از پشتوانه

نوشتاری یعنی فهرستنویسی و رده‌بندی کتابهایی در این زمینه است.

۲- بعنوان يك سازمان ملی مرکز خدمات کتابداری موظف است پاسخگویی

به نیازهای ملی را بر سایر فعالیتهایش رجحان دهد. نیاز کتابخانه های ایران به بر که های فهرستنویسی کتابهای فارسی و عربی به مراقبت بیشتر از بر که های لاتین است.

روال کار

علاوه بر فهرستنویسی کتابهای متعلق به کتابخانه های مرکز خدمات کتابداری و مرکز مدارك علمی مرکز خدمات کتابداری فهرستنویسی کتابهای سایر کتابخانه های ایران را بر اساس قرارداد به عهده می گیرد. کتابخانه هایی که با مرکز خدمات کتابداری قراردادی برای فهرستنویسی کتابهایشان دارند کتابهای خود را به مرکز می فرستند. این کتابها پس از فهرستنویسی و آماده سازی به کتابخانه ها برگردانده می شود.

فهرستنویسی کتابها بر اساس قواعد فهرستنویسی انگلو - آمریکن صورت می گیرد. در مورد کتابهای فارسی و عربی قواعد فهرستنویسی کتابهای فارسی مصوب کمیته فهرستنویسی مرکز خدمات کتابداری بکار گرفته می شوند. سر عنوانهای موضوعی برای کتابهای خارجی از روی فهرست سر عنوانهای موضوعی کتابخانه کنسگره و برای کتابهای فارسی بر مبنای سر عنوانهای موضوعی فارسی که در مرکز روی بر که ضبط میشود انتخاب می شوند. به همه کتابها شماره رده بندی از روی جدول رده بندی دهدهی دیوبنی ورده بندی کتابخانه کنسگره امریکا داده می شود. برای رده بندی کتابهایی که مربوط به اسلام یا زبان و ادبیات فارسی هستند گسترشهای رده بندی های فوق که در مرکز خدمات کتابداری تهیه شده است بکار می روند.

کتابخانه هایی که برای اولین بار با مرکز خدمات کتابداری برای

فهرست‌نویسی کتابهایشان فرار داد می بندند یک پرسشنامه پرمی کنند و شرایط دلخواه خود را در مورد رده بندی کتابخانه، نشانه مؤلفی که بکار می‌برند و تعداد برگه‌های اضافی مورد درخواست توضیح می‌دهند.

مخارج فهرست‌نویسی هر عنوان کتاب برای مرکز خدمات کتابداری برای کتابهای فارسی و عربی حدود ۱۱۰۰ ریال و برای کتابهای لاتین حدود ۴۵۰ ریال است. مرکز خدمات کتابداری برای فهرست‌نویسی کتابها اعم از فارسی یا خارجی فقط ۵۰ ریال دریافت می‌کند.

مرکز خدمات کتابداری تا پایان سال ۱۳۵۳ تعداد ۲۵۳۶۸ عنوان کتاب فهرست‌نویسی کرده است که ۵۸۹۸ عنوان آن کتابهای فارسی و عربی بوده است. جدول زیر تعداد کتابهای فهرست‌نویسی شده در مرکز را در هر سال نشان می‌دهد.

سال	عنوانهای فهرست‌نویسی شده	فارسی	لاتین	جمع
۱۳۴۸	۱۰۸	۱۴۳۷	۱۵۳۵	
۱۳۴۹	۹۱۸	۵۰۹۸	۶۰۱۶	
۱۳۵۰	۶۳۴	۳۹۵۴	۴۵۸۸	
۱۳۵۱	۱۵۴۱	۳۵۰۲	۵۰۴۳	
۱۳۵۲	۱۳۷۳	۲۷۲۷	۴۱۰۰	
۱۳۵۳	۱۳۲۴	۲۷۵۲	۴۰۷۶	
جمع	۵۸۹۸	۱۹۴۷۰	۲۵۳۶۸	

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود سعی شده است که هر سال نسبت به سال قبل تعداد کمتری کتاب لاتین و تعداد بیشتری کتاب فارسی فهرست‌نویسی شود. کم شدن تعداد کتابهای فهرست‌نویسی شده فارسی در دو سال آخر باین دلیل

بوده است که گسترشهای مرکز خدمات کتابداری در زمینه اسلام و زبان و ادبیات فارسی در رده بندی دهدهی دیوئی در این تاربخ آماده شدند و در نتیجه لازم بود در فهرستنویسی رده بندی کلیه کتابهایی که قبلاً در این زمینهها فهرستنویسی شده بودند تجدید نظر به عمل آید.

تا بحال مرکز خدمات کتابداری کتابهای ۲۷ کتابخانه را فهرستنویسی کرده است. بیشتر این کتابخانهها کتابخانههای دانشگاهی یا کتابخانههای اختصاصی بوده اند. همانطور که قبلاً هم اشاره شد تا آخر سال ۱۳۵۳ تعداد ۲۵۳۶۸ عنوان کتاب فهرستنویسی شده است که ۵۸۹۸ عنوان کتابهای فارسی و عربی بوده اند و در حقیقت تا آخر سال ۱۳۵۳ تعداد ۳۱۱۵۲ عنوان کتاب که شامل ۴۲۸۳۳ جلد کتاب میباشد تحویل کتابخانه های مختلف شده است.

فروش برگه

مرکز خدمات کتابداری بر گه های چاپی خود را به کلیه کتابخانه هائی که مایل به دریافت آن باشند ارسال می کند. بر گه های فهرستنویسی کلیه کتابهایی که توسط مرکز خدمات کتابداری فهرستنویسی می شود در مخزن بر گه های چاپی نگاهداری میشود. قیمت بر گه های چاپی برای بر گه اول ۵ ریال و برای بر گه های اضافی هر کدام ۲ ریال است. کتابخانه ها می توانند تنها یک بر گه، یک دسته کامل یا هر تعداد بر گه ای که بخواهند تقاضا کنند.

برای اطلاع از وجود بر گه ها در مرکز خدمات کتابداری لازم است که فهرستی از کتابهای فهرستنویسی شده منتشر شود. بهمین منظور صورت کتابهای فهرست شده در مرکز خدمات کتابداری هر سه ماه یکبار منتشر می شود.

می‌شود. این فهرست در آخر هر سال به صورت فهرست یکساله و در آخر هر پنج سال به صورت فهرست پنجساله منتشر می‌شود. این فهرست در سالهای اول انتشار به ترتیب الفبائی سرشناسه‌ها تنظیم می‌شد ولی از آنجا که جستجوی بر گه‌های فهرست‌نویسی بر حسب عنوان کتابها برای کتابخانه‌ها آسان‌تر بود از ابتدای سال ۱۳۵۳ تنظیم این فهرست بر مبنای الفبای عنوان کتابها صورت گرفته است.

تذکر این نکته لازم است که تقاضای خرید بر گه‌های چاپی برای کتابهای فارسی و عربی فهرست‌نویسی شده در مرکز خدمات کتابداری بوده است.

تا پایان سال ۱۳۵۳ تعداد ۱۵۲۵۲۷ عدد بر گه چاپی متعلق به ۳۷۳۸ عنوان کتاب از مرکز خدمات کتابداری به کتابخانه‌ها ارسال شده است. با در نظر گرفتن اینکه این تعداد بر گه متعلق به ۵۸۹۸ عنوان کتاب بوده است می‌توان گفت که به طور متوسط بر گه‌های هر عنوان کتاب فهرست‌نویسی شده به هفت کتابخانه ارسال شده است و یا از هر بر گه فهرست‌نویسی بطور متوسط تعداد ۲۸ عدد به کتابخانه‌های مختلف ارسال شده است. تا پایان ۱۳۵۳ تعداد ۷۷ کتابخانه از بر گه‌های چاپی مرکز خدمات کتابداری استفاده کرده‌اند.

روش تکثیر بر گه‌های چاپی و نگهداری آن در مخزن از ابتدای کار مرکز خدمات کتابداری با تغییراتی همراه بوده است. در ابتدای کار بر گه‌های فهرست‌نویسی فارسی و عربی با ماشینهای ویر و بر گه‌های لاتین با چاپ افست تکثیر می‌شد. ولی در حال حاضر چه بر گه‌های فارسی و عربی و چه بر گه‌های لاتین توسط ماشین‌های آی. بی. ام. از نوع کارت مغناطیسی ماشین می‌شوند. اصل بر گه روی کارت مغناطیسی حفظ می‌شود و تعداد صد نسخه از بر گه‌های لاتین توسط چاپ افست تکثیر می‌شود. در مورد بر گه‌های فارسی و عربی مخزنی از بر گه‌های چاپی

حاضر برای ارسال به کتابخانه‌ها موجود است که به محض دریافت تقاضای ارسال بر گه چاپی از بر گه های مخزن استفاده می‌شود ولی برای بر گه های لاتین بر گه چاپی در مخزن نگاه داری نمی‌شود و چنانچه تقاضائی برای ارسال بر گه به مرکز رسید بر گه ها مستقیماً توسط ماشین تحریر های فوق تکثیر و به کتابخانه متقاضی ارسال می‌شود. واضح است که بدین ترتیب مشکل فضای لازم برای حفظ بر گه‌های چاپی تا حدود زیادی حل شده است.

مرکز خدمات کتابداری هیچگاه کتابخانه‌ها را به استفاده از بر گه های چاپی لاتین خود تشویق نکرده است زیرا در صد بسیار کمی از کتابهای لاتین کتابخانه های ایران در مرکز خدمات کتابداری فهرست نویسی شده است و چون پیدا کردن شماره سفارش مستلزم صرف وقت زیادی است طبیعی است که برای کتابخانه‌ها استفاده از بر گه های چاپی کتابخانه کنگره به صرفه مقرون تر است زیرا با صرف وقت کمتر تعداد بیشتری از بر گه های فهرست نویسی را خواهند یافت. در حقیقت مرکز خدمات کتابداری از ابتدای سال ۱۳۵۳ به بعد تنها بر گه‌های چاپی کتابهای لاتین را که در مرکز فهرست نویسی بنیادی شده‌اند برای فروش آماده خواهد داشت و برای کتابخانه مرکز مدارك علمی و کانون کتابشناسی نیز حتی الا امکان از بر گه های چاپی کتابخانه کنگره استفاده می‌کند.

فهرستگان‌ها

یکی از برنامه های تحقیقاتی مرکز خدمات کتابداری تهیه و تنظیم فهرستگان های مختلف بخصوص انتشار فهرستگان ایران می‌باشد. شك نیست که تنظیم فهرستگان ایران خصوصاً بخش کتابهای فارسی و عربی

آن یکی از مهمترین وظائف مرکز خدمات کتابداری به شمار می‌رود. ولی این کاری است عظیم که محتاج صرف وقت زیاد است.

با آگاهی از اهمیت فهرستگان ایران بخصوص در زمینه امانت بین کتابخانه‌ها مرکز خدمات کتابداری تصمیم گرفته است که حتی قبل از انتشار کامد فهرستگان ایران تسهیلات لازم را برای استفاده اطلاعاتی از برگه‌هایی که بدین منظور جمع‌آوری شده‌اند بوجود آورد.

تا پایان سال ۱۳۵۳ مرکز خدمات کتابداری رف برگه‌های ۶۴ کتابخانه اذراسر ایران را گردآوری کرده است که شامل حدود ۶۵۰۰۰۰ برگه می‌شود. کلیه برگه‌های فارسی و عربی به محض دریافت الفبائی می‌شوند. تعداد برگه‌های الفبائی شده تا آخر سال ۱۳۵۳ تقریباً بر ۱۸۰۰۰۰ برگه شامل حدود ۳۵۰۰۰ عنوان کتاب بالغ می‌گردد. در قسمت لاتین فهرستگان ایران حدود ۳۷۰۰۰۰ برگه الفبائی شده است و حدود ۱۰۰۰۰۰ برگه دیگر که موجودی ۶ کتابخانه می‌باشد باید الفبائی شوند. تا بحال ۴ جلد از بخش لاتین فهرستگان ایران منتشر شده است و جلد پنجم آن زیر چاپ است.

گذشته از فهرستگان ایران، فهرستگان مجلات کتابداری و دگوما شناسیون ایران توسط مرکز خدمات کتابداری گردآوری شده است و موجودی ۲۴ کتابخانه را در سراسر ایران در رشته‌های فوق در بر می‌گیرد. این نشریه بزودی منتشر خواهد شد.

کانون کتابشناسی

کانون کتابشناسی نام کتابخانه مرجعی است که در مرکز خدمات کتابداری

وجود دارد. در این کتابخانه کلیه مراجع عمومی و مجموعه‌های نسبتاً کامل از کتابهای کتابداری نگاه داری می‌شود. روال کلی در گرد آوری مجموعه کانون کتابشناسی به طور خلاصه عبارتست از:

۱- گرد آوری کتابشناسیهای ملی مهم سراسر دنیا و مراجع و فهرستهای

عمومی.

۲- گرد آوری کتابها و مجلات کتابداری و کوماناسیون.

تنها در مورد کتابهای فارسی و عربی کلیه مراجع اعم از عمومی و اختصاصی گرد آوری می‌شوند. در گرد آوری این مجموعه سعی می‌شود که کتابها و مراجعی که در کتابخانه مرکز مدارک علمی موجود هستند در کانون کتابشناسی تکرار نشوند.

مجموعه کانون کتابشناسی در حال حاضر بالغ بر ۳۲۰۰ عنوان کتاب و حدود صد عنوان مجله می‌باشد.

استفاده از کانون کتابشناسی برای کلیه کتابداران و دانشجویان رشته کتابداری آزاد است. ساعات رسمی کار کانون کتابشناسی هر روزه به استثنای پنجشنبه و جمعه از ۸ صبح الی ۴ بعد از ظهر است. در طول سال تحصیلی روزهای ۵ شبه کانون کتابشناسی برای استفاده دانشجویان کتابداری باز نگه داشته می‌شود و در طول هفته نیز اکثراً تا ساعت ۷ شب باز است. کانون کتابشناسی ظرفیت ۳۰ نفر مراجعه کننده را دارد.

کتابهای این کتابخانه به کسانی که دارای کارت عضویت هستند یا به کتابخانهها امانت داده می‌شود. مدت زمان امانت کتاب یک هفته است ولی کتابهایی که دانشجویان کتابداری موظف به مطالعه آن هستند بنا به درخواست استادان

در قسمت رزرو گذاشته می‌شوند و فقط برای یک شب امانت داده می‌شوند.

هفته‌ای چهار بار بعد از ظهر ساعت چهار و نیم از این کانون بعنوان کلاس برای تدریس دروس فهرستنویسی استفاده می‌شود و گاهی اوقات هم کلاسهای مراجع مدارس کتابداری در کانون کتابشناسی تشکیل می‌شود تا ضمن تدریس کتابهای مورد نظر نیز برای ملاحظه دانشجویان در اختیار آنان گذارده شود. در کانون کتابشناسی خدمات گوناگونی ارائه می‌شود. کتابدار مرجع کانون کتابشناسی در تمام ساعات برای راهنمایی و کمک به استفاده کنندگان از این کتابخانه آماده است. این کمک‌ها شامل راهنمایی مراجعین کانون کتابشناسی در مورد جستجوی برگه‌های فهرستنویسی در فهرستهای کتابخانه کنگره، کتابشناسی ملی بریتانیا و امثالهم نیز می‌شود.

تا کنون کتابداران بیش از ۶۰ کتابخانه یا مرکز اسناد در ایران مداوماً از کانون کتابشناسی استفاده کرده‌اند. بطور متوسط در روز ۶ کتابدار برای استفاده از کانون کتابشناسی به مرکز خدمات کتابداری مراجعه می‌کنند دانشجویان رشته کتابداری دانشکده علوم تربیتی و کارمندان دو مرکز خدمات کتابداری ۱۰۰۰ نفر علمی نیز از استفاده کنندگان همیشگی این کتابخانه هستند.

انتشارات

کامبود مواد خواندنی فارسی در زمینه کتابداری یکی دیگر از مشکلات و مسائل کتابداری ایران است. مرکز خدمات کتابداری انتشار این گونه کتابها را جزء وظایف خود می‌داند.

سیاست انتشاراتی مرکز خدمات کتابداری به قرار زیر خلاصه می‌شود:

۱- انتشار مراجع کتابداری

مرکز خدمات کتابداری همواره سعی کرده است کتابهای مرجع مورد نیاز را گردآوری و منتشر کند. تا پایان سال ۱۳۵۳ تعداد ۸ عنوان کتاب مرجع توسط این مرکز منتشر شده است.

۲- انتشار کتابهای کتابداری

تا پایان سال ۱۳۵۳ تعداد ۹ عنوان کتاب در زمینه کتابداری توسط این مرکز منتشر شده است که تنها ۲ عنوان از میان آنها ترجمه از متون کلاسیک کتابداری بوده است.

۳- انتشار نتایج تحقیقات مرکز:

تا کنون نتایج ۵ برنامه از برنامه های پژوهشی مرکز منتشر شده است. سه عنوان از انتشارات فوق گسترشهای رده بندی دیوئی در زمینه دین اسلام، زبان های ایرانی و ادبیات فارسی بوده است و دو تای دیگر یکی نشانه مؤلف فارسی بر مبنای نشانه مؤلف کاتر - سن برن و دیگری طریقه دادن نشانه مؤلف در رده بندی کتابخانه کنگره امریکا برای کتابهای فارسی و عربی است.

سیاست انتشاراتی مرکز خدمات کتابداری همکاری بسیار نزدیک با کمیته انتشارات انجمن کتابداران را شامل می‌شود. کمیته انتشارات انجمن کتابداران ایران در حقیقت از کارمندان مرکز خدمات کتابداری مرکز خدمات کتابداری تشکیل می‌شود. اکثر مقالاتی که در نامه انجمن کتابداران منتشر می‌شود بوسیله کارمندان این مرکز تألیف یا ترجمه می‌شود.

مرکز خدمات کتابداری با مؤسسه انتشارات فرانکلین نیز همکاری نزدیک دارد. تا کنون سه عنوان کتاب با همکاری این دو سازمان منتشر شده است.